

Nina Palomäki

**Kiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen toisen
asteen ammatillisessa oppilaitoksessa.**

Opiskeluterveydenhoitajan näkökulma.

Opinnäytetyö 2010

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Hoitotyön koulutusohjelma

Terveystyön suuntautumisvaihtoehto

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
Hoitotyön koulutusohjelma
Terveydenhoitotyön suuntautumisvaihtoehto

Nina Palomäki

Kiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa. Opiskeluterveydenhoitajan näkökulma.

Ohjaajat: 1. Marja Toukola TtM
2. Helinä Mesiäislehto- Soukka TtT, YtM, KM

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 45

Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyössä kuvataan toimintatutkimuksen keinoin kiusaamisen tunnistamista, ryhmäintervention tekemistä ja intervention jälkeistä tilannetta toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa Seinäjoella. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallin mukaisen nettikyselyn avulla, kuinka paljon kiusaamista esiintyy sekä tehdä interventio niihin ryhmiin, joissa kiusaamista esiintyi.

Tavoitteena oli nettikyselyn ja ryhmäintervention kehittäminen toimivaksi työkaluksi, joilla koulukiusaaminen saadaan tunnistettua sekä siihen puututtua. Tutkimusongelmat ovat: Kuinka paljon kiusaamista esiintyy? Minkälaisia tuloksia ryhmäinterventiolla saavutetaan ryhmissä, joissa kiusaamista esiintyy?

Kiusatuksi oli joutunut 2.6 % ensimmäisen vuoden opiskelijoista. Kiusatuksi joutuneet nuoret opiskelivat neljässä eri ryhmässä, joista ryhmäinterventio voitiin toteuttaa kolmessa ryhmässä. Tulokset osoittavat, että ryhmäinterventio sellaisenaan ei vähentänyt kiusaamista tutkituissa ryhmissä, mutta kiusaamisen vastaiset asenteet lisääntyivät. Kiusatun puolustaminen lisääntyi eniten. Toimintatutkimuksen sykli tässä opinnäytetyössä osoitti, että ryhmäintervention toteuttamiseen tarvitaan yhteneväinen menetelmä toimintamalliin liitettäväksi. Siihen ehdotan Salmivallin (2010) kolmiportaista lähestymistapaa kiusaamisasian käsittelyyn ryhmissä. Se vakioi kiusaamiseen puuttumista toteuttajasta riippumatta.

Avainsanat: Koulukiusaaminen, nuoruusiän kehitys, opiskeluterveydenhuolto.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

THESIS ABSTRACT

Social services and health care

Nursing

Public health nursing

Nina Palomäki

Bullying and interventions at the secondary vocational level from the school nurse's perspective.

Supervisor(s):1. Marja Toukola MSc

2. Helinä Mesiäislehto- Soukka PhD, M.A

Year: 2010

Number of pages: 45

Number of appendices: 2

This thesis describes the identification of bullying, interventions and the impact of intervention on the occurrence of bullying in a secondary level vocational school in Seinäjoki. The research method was an action research.

The purpose of this study was to determine how much bullying occurs and to make an intervention in the groups with bullying. The aim was to improve the bullying questionnaire and an intervention in order to develop these in to a more usable form. The research problems were: How much bullying occurs? What kind of results was achieved by group intervention in the groups with bullying?

First results showed that 2.6 % of the first – year students had been bullied. They studied in a four different groups. The intervention was implemented in three different groups where the bullying had occurred. After the group intervention, the results showed that intervention did not reduce the incidence of bullying. Anti – bullying attitudes could be affected however. There was a significant increase in the bullied student's defense by other student's after the group intervention. Action research cycle showed that the group intervention implementation requires a shared model.

Keywords: Bullying, adolescence development, student health care.

SISÄLTÖ
Opinnäytetyön tiivistelmä

Thesis abstract

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	6
2 KOULUKIUSAAMINEN.....	8
2.1 Mitä koulukiusaaminen on?.....	8
2.2 Koulukiusaamisen yleisyys.....	10
2.3 Koulukiusaaminen toisen asteen koulutuksessa.....	12
3 KOULUKIUSAAMINEN SUHTEESSA NUOREN KEHITYKSEEN	14
3.1 Nuoruus ikävaiheena.....	15
3.2 Koulukiusaamisen vaikutukset.....	16
4 OPISKELUTERVEYDENHUOLTO NUOREN HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ JA KOULUKIUSAAMISEN EHKÄISIJÄNÄ JA SIIHEN PUUTTUJANA.....	18
4.1 Lait ja asetukset opiskeluterveydenhuollon ohjaajina.....	18
4.2 Nuoren hyvinvoinnin edistäminen opiskeluterveydenhuollossa.....	19
4.3 Koulukiusaamiseen puuttuminen	20

5 KIUSAAMISEEN PUUTTUMISEN TOIMINTAMALLI KOULUTUSKESKUS

SEDUSSA.....	23
5.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisy.....	23
5.2 Kiusaamiseen puuttuminen.....	24
5.3 Jälkiseuranta.....	25
6. OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMAT.....	26
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	27
8 TOIMINTATUTKIMUKSEN VAIHEET JA KYSELYJEN TULOKSET.....	29
8.1 Suunnitteluvaihe ja alkutilanteen kartoitus kyselyllä.....	29
8.2. Toimintavaihe ja ryhmäinterventiot.....	30
8.3 Ryhmäinterventioiden vaikutusten havainnointi kyselyllä.....	31
8.4 Reflektointi ja uudelleensuuntautuminen.....	32
10. POHDINTA.....	37
11. OPINNÄYTETYÖN EETTISYYDEN JA LUOTETTAVUUDEN POHDINTA....	39
LÄHTEET.....	42

LIITTEET

Liite 1: Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamalli

Liite 2: Kiusaamiskysely

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on ilmiö, josta nuoren on vaikea tulla puhumaan. Tilannetta yritetään viimeiseen asti vain kestää, tai sitä yritetään ratkoa omin konstein. Kiusaaminen on ilmiö, joka tapahtuu pääosin aikuisilta piilossa. Sen vuoksi sitä on vaikea huomata koulun arjessa. Kiusaaminen vahingoittaa nuoren kehitystä ja liittymistä ikätovereihinsa normaalilla tavalla. Se aiheuttaa häpeää ja masennusta jopa vuosien jälkeen. (Salmivalli 2010, 28.)

Oppilaitoksissa terveydenhoitaja on usein avainasemassa kiusaamisen tunnistamisessa. Kiusaaminen voi tulla esiin niin henkisenä kuin fyysisenä pahoinvointina, joiden vuoksi terveydenhoitajan vastaanotolle hakeudutaan. Opiskeluterveydenhuollolla on myös keskeinen merkitys kiusaamisen uhriksi joutuneen opiskelijan tukemisessa ja jatkohoitoon ohjaamisessa. (Höistad 2003, 104; Honkanen & Suomala 2009, 102.)

Koulukiusaaminen on aiheena ajankohtainen ja tärkeä. Viime aikojen äärimmäiset teot kouluissa ovat nostaneet koulukiusaamisen valokeilaan yhteiskunnassamme. Oppilaitoksia koskevassa lainsäädännössä on selkeät säännökset opiskelijoiden oikeudesta turvalliseen ja terveelliseen opiskeluympäristöön. Siihen sisältyvät niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. (A 811/ 1998, L 630/ 1998, L 417/ 2007.)

Opetushallitus on ohjeistanut, että oppilaitoksilla tulee olla laadittuna suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Koulutuskeskus Sedussa laadittiin koulukiusaamiseen puuttumisen toimintamalli luvulla vuonna 2008 – 2009. Suunnitelman kehitti johtokunnan nimeämä moniammatillinen työryhmä, jossa opinnäytetyön tekijä oli itse opiskeluterveydenhuollon edustajana. Suunnitelma laadittiin toimintamalliksi kiusaamistilanteiden tunnistamista ja niihin puuttumista varten.

Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallissa määritellään nettikyselyjen toteuttaminen yhdeksi tavaksi selvittää kiusaamisen esiintyminen

oppilaitoksessa. Nettikyselyjen pohjalta voidaan kiusaamisen vastainen ryhmäinterventio kohdentaa juuri niihin ryhmiin, joissa kiusaamista esiintyy. Tässä opinäytetyössä kuvataan toimintatutkimuksen keinoin ensimmäisen kerran toteutettu nettikysely kiusaamisesta sekä ryhmäinterventioiden toteutus Koulutuskeskus Sedun kahdessa opetuspisteessä Opinnäytetyön tuloksia voidaan käyttää oppilaitoksen sisällä kehitettäessä ja arvioitaessa käytössä olevaa toimintamallia. Tavoitteena on myös oma ammatillinen kehittyminen kiusaamiseen liittyvissä ilmiöissä.

Se, että oppilaitos kiinnittää kiusaamiseen huomiota, voidaan nähdä jo eräänlaisena interventiona koulun arjessa. Nuorelle kiusaamisen vastaiset toimet viestivät välittämistä ja huolenpitoa sekä kertovat oppilaitoksen arvoista. Opiskeluympäristöön kuuluu fyysisen toimintaympäristön lisäksi psyykkinen ja sosiaalinen toimintaympäristö, opiskelukykyyn on vaikuttamassa myös oppilaitoksen arvot ja toimintakulttuuri. Opiskelijoiden oikeudenmukainen kohtelu sekä osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet vaikuttavat opiskeluyhteisön muotoutumiseen myönteiseen suuntaan. (Opiskeluterveydenhuollon opas 2006, 41 – 42.)

2 KOULUKIUSAAMINEN

2.1 Mitä koulukiusaaminen on?

Salmivallin (2010, 12 – 13) mukaan kiusaamisella tarkoitetaan yhteen ja samaan henkilöön toistuvasti kohdistettua ilkeämielistä käytöstä, joka on tahallista. Systemaattisuuden ja toistuvuuden lisäksi kiusaamiseksi luettavalle toiminnalle on tyyppilistä osapuolten epätasaväkisyys. Kiusaaja on jollakin tavalla kiusattua vahvemmassa asemassa. Hänellä on sellaista valtaa ja voimaa, jonka avulla hän saa yliotteen kiusatusta. Se voi perustua ikään, fyysisiin ominaisuuksiin, asemaan ryhmässä tai joihinkin muihin ominaisuuksiin tai resursseihin. Kaikkea nahistelua ei kuitenkaan pidä lukea kiusaamiseksi. Erimielisyydet ja yhteenotot ovat väistämättömiä ihmisten välillä. Lapsi oppii tunnistamaan tunnereaktioita itsessään tällaisten tilanteiden kautta. Tärkeää on myös oppia selvittämään ja sopimaan riitoja.

Koulukiusaaminen voidaan erottaa koulun arjessa muusta käytöksestä siitä, että osapuolten voimasuhteet ovat epätasapainossa. Roolijako on myös selkeä, toinen on alistaja ja nöyryyttävä, toinen alistettu ja nöyryytetty. Olennaista on, että mielipahaa aiheutetaan toistuvasti, tahallisesti ja järjestelmällisesti yhdelle ja samalle oppilaalle. Kiusatuksi joutuminen ei merkitse yksittäisen teon kohteeksi joutumista vaan suhteellisen pysyvää olosuhdetta. Kiusaaminen on aina vallan tai voiman väärinkäyttöä. Kokonainen luokka tai ryhmä voi myös toimia alistajan ja nöyryyttäjän roolissa. (Salmivalli 2010, 13 - 15.)

Kiusaamisen voi Höistadin (2003, 80 – 81) mukaan jakaa kolmeen pääasialliseen ryhmään. Se voi olla hiljaista kiusaamista, sanallista kiusaamista tai fyysistä kiusaamista. Hiljainen kiusaaminen tapahtuu usein ruumiinkielellä. Toisen läsnäoloa voidaan kommentoida hiljaisesti eleillä, ilmeillä, huokauksilla tai jättämällä yksi kaiken informaation ulkopuolelle. Sanallinen kiusaaminen on kuiskuttelua, pilkkaamista, matkimista, juorujen levittämistä ja kiusatun vaatteiden tai ulkonäön epäasiallista kommentointia. Fyysinen kiusaaminen on lyömistä, potkimista tai tönimistä. Fyysisen kiusaamisen voi huomata revityistä vaatteista tai mustelmista. Fyysinen kiusaaminen voidaan naamioda leikiksi tai urheiluksi. Kiusaaja ikään kuin sattumalta

tönäisee uhria, lyö ”vahingossa” oven hänen nenän edestä kiinni tai seisoo hänen tiellään. (Höistad 2003, 82 – 85.)

Salmivallin (2010, 14) mukaan edellä mainittujen kiusaamisen muotojen lisäksi esiintyy omaisuuteen kohdistuvaa kiusaamista, jolloin kiusatun tavaroita voidaan ottaa luvatta tai niitä voidaan rikkoa tahallisesti. Ratkaisevaa kiusaamisen määrittelyssä on kuitenkin aina tekojen systemaattisuus, ei niinkään tekojen muoto. Kiusattu voi joutua kiusatuksi useankin kiusaamisen muodon kautta. Kiusaamiseen voi ajan kuluessa liittyä niin fyysistä, psyykkistä, hiljaista kiusaamista kuin omaisuuteen kohdistuvaa kiusaamista.

Perinteisen koulukiusaamisen rinnalle on noussut viime vuosina nettikiusaaminen sekä kiusaaminen kännykän välityksellä. Kouluissa on joskus vaikea havaita kiusaamista oppilaiden tai opiskelijoiden välillä. Elektronisten laitteiden välityksellä tapahtuva kiusaaminen on vielä vaikeampaa tunnistaa ja huomata koulussa. Vastuuta tästä kiusaamisen muodosta yritetään vierittää pois koulun hartioilta, vaikka netin ja kännykän kautta tapahtuva kiusaaminen tapahtuu useimmiten luokka - tai koulukavereiden kesken. (Shariff 2008, 28.)

Nettiyhteisöjen sivuilla, tekstiviesteillä tai sähköpostin välityksellä tapahtuvalle kiusaamiselle on ominaista, että kiusaaminen voi tapahtua nimettömänä. Sivustaseuraajien joukko esimerkiksi nettiyhteisössä on suurempi kuin koulussa. Tämä kiusaamisen muoto sisältää myös enemmän seksuaalista ja vähemmistöjä loukkaavaa sisältöä. Elektronista kiusaamista on myös vaikea väistellä. Suurin osa kantaa kännykkää mukanaan, lukee sähköpostinsa päivittäin tai osallistuu nettiyhteisöjen toimintaan. (Shariff 2008, 32 – 35.)

Höistadin (2003, 108 – 109) mukaan sekä kiusaaja että kiusattu ovat molemmat uhreja. Heillä on yhteisiä piirteitä ja ongelmia, joiden vuoksi heidän elämänsä on vaikeampaa kuin muiden. Molemmat kärsivät huonosta itseluottamuksesta. Kiusaaja on lisäksi aggressiivinen ja dominoiva ja hänellä on vahvan henkilön persoonallisuuden piirteet. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hänellä olisi hyvä itseluottamus.

Hän yrittää näennäisellä itsevarmuudella peittää omaa sisäistä epävarmuuttaan ja turvattomuuden tunnettaan.

2.2 Koulukiusaamisen yleisyys

Tieteellistä tutkimusta koulukiusaamisesta on tehty 1970-luvulta lähtien. Ilmiötä lähti tuolloin tutkimaan ruotsalainen professori Dan Olweus, ensin Ruotsissa ja myöhemmin Norjassa. Hänen esittämiensä lukujen mukaan kiusatuksi joutuneiden oppilaiden määrä ei ole kolmen vuosikymmenen aikana lisääntynyt, mutta koulukiusaamisen kaikkein raaiimpien muotojen suhteellinen osuus on lisääntynyt näiden vuosikymmenten aikana. Suomessa koulukiusaaminen on ollut esillä kahden vuosikymmenen ajan ja kiusaamista ei ole saatu vähenemään näiden vuosien aikana. Kiusattujen osuus Suomen peruskouluikäisistä on useimpien tutkimusten mukaan 5-15 prosenttia. Luku riippuu tutkimusmenetelmästä ja lasten iästä. Nuoremmat lapset kertovat useammin joutuneensa kiusatuksi. Iän noustessa, lasten itsensä ilmoittama kiusatuksi joutuminen vähenee. (Salmivalli 2010, 22 – 23.)

Kattavimmin koulukiusaamista ja siinä tapahtuneita muutoksia Suomessa on tutkittu vuosittaisten kouluterveyskyselyjen yhteydessä. Kyselyä toteuttaa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Parillisina vuosina kysely tehdään Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin läänien kunnissa ja parittomina vuosina Länsi-Suomen ja Oulun läänien kunnissa. Kyselyyn vastaavat kaikki kahdeksas - ja yhdeksäsluokkalaiset sekä toisen asteen ensi- ja toisluokkalaiset opiskelijat. Kouluterveyskyselyjen pohjalta tehty yhteenveto koulukiusaamisesta peruskoulun yläluokilla osoittaa, että koulun huono työilmapiiri peruskoulussa on voimakkaasti yhteydessä kiusaamisen esiintymiseen. (Opetusministeriön julkaisuja 2008:7, 35.)

Vähintään kerran viikossa kiusatuksi joutui kahdeksan prosenttia oppilaista. Koulukiusaaminen oli yleisempää pojilla kuin tytöillä. Pojista kymmenen prosenttia ja tytöistä kuusi prosenttia ilmoitti joutuneensa kiusatuksi vähintään kerran viikossa. Neljäsosa kiusatuista ilmoitti kiusaamiseen puututun koulussa. Yleisimmin siihen puututtiin kahdeksannella luokalla. Yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa vastaavat luvut ovat hieman pienemmät, mutta ne ovat olleet hienoisessa nousussa. Koulu-

kiusatuksi joutuminen on lisääntynyt hieman 2000-luvulla, erityisesti Länsi-Suomessa. (Opetusministeriön julkaisuja 2008:7, 36 - 37.)

Suomessa on kehitetty valtakunnallinen kiusaamista vastustava ohjelma perusopetusta antaviin kouluihin 2000-luvun puolessavälissä. Tämä ohjelma on saanut nimekseen KiVa Koulu (Kiusaamista Vastustava Koulu tai Kiusaamisen Vastainen Koulu) ja se on lähtenyt leviämään nopeasti. Siihen on kehitetty valmista materiaalia, jota koulut voivat käyttää omassa kiusaamisen vastaisessa työssään. KiVa Koulu – hankkeeseen mukaan lähteneiltä peruskouluilta kerättiin tietoa kiusaamisesta ja kiusatuksi joutumisen yleisyydestä toukokuussa 2009. Tämä toimi kiusaamislanteen alkukartoituksena ennen hankkeen aloitusta koululla. Kyselyn mukaan kiusatuksi itsensä kokevien lasten määrä vähenee tasaisesti iän myötä vuosiluokkien 1-6 ajan. Ensimmäisellä vuosiluokalla jopa kolmannes pojista ja neljännes tytöistä ilmoittivat joutuneensa kiusatuiksi säännöllisesti. Yläkoulussa vuosiluokilla 7-9 kiusatuksi joutuneensa koki pojista noin kymmenesosa ja tytöistä noin 8 prosenttia. (Salmivalli 2010, 17 – 18.)

Muita kiusaavien lasten määrä vähenee aluksi ensimmäisten kouluvuosien ajan. Lapset oppivat, että kiusaaminen ei ole sallittua. Tässä tapahtuu selvä käänne, kun lähestytään murrosikää. Toisia kiusaavien lasten osuus alkaa lisääntyä viidennellä luokalla ja yhdeksännellä luokalla kiusaajien määrä on suurimmillaan. Yhdessä nämä kehityskulut kiusattujen ja kiusaajien määrissä osoittavat, että yläkoulussa jokaista kiusattua kohden on useampi kiusaaja kuin alakoulussa. Yläkouluikäisten kiusaamisen tutkimista hankaloittaa se, että iän myötä oppilaiden asenteet muuttuvat yhä enemmän kiusaamista hyväksyviksi ja he eivät enää kerro kiusaamisesta niin usein kuin alakoulussa. Myös heidän luottamuksensa koulun aikuisten mahdollisuuksiin puuttua kiusaamiseen heikkenee. (Salmivalli 2010, 18 - 20.)

Kansainvälisen vertailun tekeminen kiusaamisen yleisyydestä ei ole yksiselitteistä. Vaikka kiusaaminen pyritään kuvaamaan mahdollisimman yhdenmukaisesti, eri kielten kiusaamista kuvaavien sanojen sävyissä on eroja. Maailman terveysjärjestö, WHO, on toteuttanut laajaa kansainvälistä koululaistutkimusta 40:ssä eri maassa muutaman vuoden välein. Vuonna 2006 kerätyn tiedon mukaan tilanne koulu-

kiusaamisen suhteen Suomessa näyttäisi olevan keskimääräistä parempi kaikissa ikäryhmissä. (WHO 2005/ 2006, 160 - 166.)

2.3 Koulukiusaaminen toisen asteen koulutuksessa

Koulukiusaamista on tutkittu eniten peruskoulun ala - ja yläkoulun oppilaiden keskuudessa. Peruskoulun jälkeisissä oppilaitoksissa on viime aikoina herännyt kiinnostus kiusaamisilmiötä kohtaan. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyjen mukaan kiusaamista esiintyy peruskoulun jälkeisissä oppilaitoksissa vähemmän kuin perusopetuksessa. Ammatillisissa oppilaitoksissa toistuvasti kiusatuksi joutuu noin viisi prosenttia opiskelijoista, kun lukioissa vastaava luku on noin kaksi prosenttia. Yhtä suuret osuudet ilmoittavat kiusaavansa toisia näissä oppilaitoksissa. (Kouluterveys 2009.)

Koulutuskeskus Sedun 1. ja 2. vuoden ammattiin opiskelevat nuoret osallistuivat kouluterveyskyselyyn pitkän tauon jälkeen keväällä 2009. Siinä 5 % pojista ja 2 % tytöistä ilmoitti, että heitä oli kuluvan lukukauden aikana kiusattu oppilaitoksessa vähintään kerran viikossa. Pojista 8 % ja tytöistä 2 % ilmoitti osallistuneensa itse muiden opiskelijoiden kiusaamiseen lukukauden aikana. Pojista 74 % ja tytöistä 52 % ilmoitti, että kiusaamiseen ei ollut puututtu oppilaitoksen aikuisten toimesta. (Kouluterveys 2009.)

Kouluterveyskyselyn (2009) mukaan väkivaltaisia kokemuksia on useammin ammattiin opiskelevien kuin lukiolaisten elämässä. Niitä on erityisesti pojilla. Sekä tyttöihin että poikiin kohdistuva väkivalta on valtaosin nuorten keskinäistä väkivaltaa. Väkivaltatilanteista neljännes tapahtuu koulussa, kolme neljästä tapahtuu jossakin muualla. Tytöt joutuvat väkivallan uhriksi koulussa harvemmin kuin pojat. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Opetushallituksen perusraportissa vuodelta 2008 todetaan, että erilaisia väkivaltatilanteita joudutaan ammatillisissa oppilaitoksissa käsittelemään usein. Häiriöiden selvittely vaatii raportin mukaan erilaista moniammatillista yhteistyötä. (THL & Opetushallitus 2009, 161.)

Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto – SAKKI ry on tehnyt vuonna 2005 selvityksen toisen asteen ammattiin opiskelevien hyvinvoinnista. Sairasta Sakkia? – Ammattiin opiskelevien hyvinvointi 2005, on yhdistyksen ensimmäinen toisen asteen opiskelijoiden hyvinvointia selvittävä tutkimus. Sen mukaan koulukiusatuksi oli nykyisessä oppilaitoksessaan joutunut 5,1 % ammattiin opiskelevista nuorista. Lisäksi viisi prosenttia vastaajista ei osannut sanoa, oliko heitä kiusattu. (Sairasta Sakkia? 2005, 38.)

3 KOULUKIUSAAMINEN SUHTEESSA NUOREN KEHITYKSEEN

Ihmisen käyttäytymistä ohjaavat kaikkina ikäkausina samanlaiset inhimilliset tarpeet suhteessa ympäristöömme. Yhteenkuuluvuuden tarve on kenties kaikkein syvin tarpeemme. Se on rakkauden, läheisyyden ja turvallisuuden edellytys. Pelko joukon ulkopuolelle jäämisestä koetaan nuoruusiässä erityisen uhkaavana. Jos nuori joutuu joukon ulkopuolelle riittävän usein ja joutuu jatkuvasti kuulemaan, ettei häntä haluta mukaan, hänen koko käsityksensä itsestä muuttuu. (Höistad 2003, 17 - 21.)

Nuoruus nähdään siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisuuteen. Nuori alkaa irrottautua vanhemmistaan ja vertaisryhmän hyväksyntä ja tuki saavat yhä tärkeämmän merkityksen. Nuori rakentaa identiteettiä itselleen, sen myötä rakentuu käsitys itsestä niin fyysisenä, sosiaalisena kuin psyykkisenä kokonaisuutena. (Anttila ym. 2005, 152.)

Höistadin mukaan (2003, 26) kiusaamiskokemukseen liittyy paljon häpeää, jota nuori voi yrittää torjua ”pärvämällä”. Kouluunhan joutuu joka tapauksessa menemään joka päivä ja mahdolliset kiusaajat on kohdattava, joten tunteet täytyy kieltää kestääkseen ne. Tietyt psykososiaaliset ongelmat lisäävät lapsen ja nuoren riskiä joutua kiusatuksi. Erityisesti huono itsetunto, epävarmuus ja arkuus näyttävät houkuttelevan kiusaajia ja kiusaamisen myötä nämä piirteet lisääntyvät entisestään (Salmivalli 2005, 21).

Pohjois-Suomen kouluissa tehdyn haastattelututkimuksen mukaan oppilaat oppivat kätkemään kiusaamisen ja väkivallan koulun aikuisilta monin eri tavoin. Sitä paremmin, mitä ylempää luokka – astetta he käyvät. Kiusaaminen opitaan sijoittamaan kouluissa paikkoihin, joissa havaituksi tuleminen on epätodennäköistä. (Kiilakoski 2009, 51.)

3.1 Nuoruus ikävaiheena

Tässä opinnäytetyössä mukana olleessa oppilaitoksessa opiskelevat nuoret ovat pääsääntöisesti 16 – 19-vuotiaita. Kirjallisuudessa ikävaihetta kutsutaan nuoruuden keskivaiheeksi. Tässä iässä pahin mustavalkoisuus vähenee ja sitä on kuvattu myös seestymisvaiheeksi. Nuoruuden keskivaihe on voimakasta identiteetin rakentamisen aikaa. Nuorelle muodostuu suhteellisen selkeä, pysyvä ja yksilöllinen minäkuva. Se muodostetaan suhteessa omiin fyysisiin ominaisuuksiin, vanhempiin ja ystäviin. Seurustelusuhteet, koulu ja maailmankatsomukselliset asiat muokkaavat myös nuoren identiteettiä nuoruuden keskivaiheessa. Nuorella on suuri tarve hyväksyä itsensä. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 78 – 79.)

Nuoruusiässä nuoren on selviydyttävä erilaisista kehitystehtävistä. Osa haasteista liittyy fyysiseen kypsymiseen, osa liittyy yksilön omaan psyykkiseen kehitykseen ja sisäiseen kehitykseen. Osa kehitystehtävistä on sellaisia, joiden tavoitteena on toteuttaa yhteiskunnan normeja. Tähän liittyy kodista irtautuminen, uravalinta ja koulutus sekä parisuhteen aloittaminen. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 76.)

Minän kehittymisen ja itsetunnon muovaantumisen ollessa kesken, nuorelle on erittäin suuri merkitys sillä, saako hän koulussa positiivisia vai negatiivisia kokemuksia. Kuva itsestä rakentuu vuorovaikutustilanteissa saadun palautteen mukaan. Nuori saa selkeän kuvan siitä, millaiset ominaisuudet ovat toivottuja, arvostettuja ja ihailtuja. Koulukavereiden, opettajien ja muun henkilökunnan kanssa tapahtuva vuorovaikutus antaa palautetta ja rakennuspuita minäkuvan kehittymiselle. Nuori saa mahdollisuuden tarkastella erilaisista näkökulmista rakenteilla olevaa ihanne-minäänsä. (Tilus 2004, 68 – 69.)

Opiskelijan elämään osuu samanaikaisesti kaksi merkittävää muutosvaihetta. Nuoret aikuiset käyvät läpi itsenäistymisprosessia ja samalla suuntautuvat kohti työelämää suorittamalla tutkintoon tähtäviä opintoja. Nuorelta vaaditaan paljon voimavaroja suurten kehityspsykologisten muutosten onnistuneeseen läpikäyntiin. Lisäksi opiskelu edellyttää paljon vastuuta valinnoista ajankäytön ja opintojen suunnit-

telun suhteen. Tähän tarvitaan hyviä kognitiivisia valmiuksia. Edelleen opiskelujen aloittamiseen voi liittyä suuria ulkoisia elämäntilanteen muutoksia, kuten kotoa poismuutto. (Opiskeluterveydenhuollon opas 2006, 21.)

3.2 Koulukiusaamisen vaikutukset

Pörhölän (2008, 94) mukaan koulukiusaamisen kohteeksi joutuvan nuoren on vaikea kiinnittyä vertaisryhmiinsä. Se voi vaikuttaa hänen opiskelutaitoihinsa ja motivaatioonsa heikentävästi. Tällä voi taas olla kauaskantoisia seurauksia yksilön opiskelu- ja työuralle. Pahimmillaan kiusatuksi joutuminen voi johtaa sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen myöhemmin elämässä. Aikuisuuden toimintakykyä voi ennustaa kehityksen riskitekijöiden perusteella. Yksi tärkeä riskitekijä on koulukiusatuksi joutuminen.

Kiusaamisen seurauksia ovat ahdistuneisuus, huono itsetunto, kielteinen minäkuva, yksinäisyys, itsetuhoajatukset ja masentuneisuus. Myöhemmin elämässä voi esiintyä myös ihmishuonokkeuksia. Suurin osa vankiloitten asukkaista on ollut koulussa joko kiusaajia tai uhreja. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 65.)

Salmivallin (2005, 21) mukaan Ken Rigby (2001) on voinut osoittaa kolmen vuoden seuranta tutkimuksessaan, että systemaattisen koulukiusaamisen kohteeksi joutuminen ennustaa merkitsevästi enemmän esiintyviä psyykkisiä ongelmia, kuten ahdistuneisuutta, masennusta sekä itsetuhoisuutta. Tutkimuksessa pystyttiin osoittamaan, että näillä nuorilla ei alun perin ollut näitä ongelmia enemmän kuin ei-kiusatuilla. Kiusaaminen on kehityksellinen riski niin kiusaajalle kuin kiusatulle. Kiusaaja todennäköisesti jatkaa alistavaa ja aggressiivista käytöstään, mikäli siihen ei puututa.

Christina Salmivalli on tutkinut koulukiusaamisen pitkäaikaisvaikutuksia vuonna 2004. Tutkimuksen mukaan kiusatuksi joutuminen kahdeksannella luokalla ennusti nuorten aikuisen masentuneisuutta ja heidän kielteistä käsitystään sekä itsestä että muista ihmisistä. Tämän pitkittäistutkimuksen mukaan kiusatuksi joutuminen näytti vaikuttavan eniten käsitykseen muista ihmisistä kuin itseä koskevaan käsitykseen.

Kiusatuksi joutuva pitää toisia ihmisiä epäluotettavina. Tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi, että osa nuoruudessaan kiusatuksi joutuneista tutkittavista selvisivät kokemuksistaan ilman pitkäaikaisia seurauksia. Tutkijat arvioivat, että tähän on vaikuttanut ystävyysuhteet ja perheeltä saatu tuki. Kiusaamisen vaikutukset ovat vakavia, jos lapsi tai nuori on yksin ja kiusaaminen jatkuu pitkään. Jos hänellä on kuitenkin joitakin vertaissuhteita, jossa hän voi saada hyväksyntää, kiusaamisen vaikutukset ovat pienemmät myöhemmän elämän kannalta. Kiusatun kasvun ja kehityksen kannalta yksittäiset tapahtumat eivät ole kaikkein haavoittavimpia. Niistä kuitenkin voi alkaa tapahtumien ketju, joka vaikuttaa kiusatun itsetuntoon ja ihmissuhteisiin vuosienkin päästä. (Lämsä, 2009, 70; Salmivalli 2005, 54; Salmivalli 2010, 29 – 30.)

Kiusaamisella on Hamaruksen (2008, 76 – 77) mukaan myös selkeät yhteisölliset vaikutukset. Jos ympäristö ei ole turvallinen oppilaitoksessa, se vaikuttaa nuorten oppimiseen ja viihtymiseen opinnoissa. Pelon ilmapiirissä oppiminen käy hankalaksi, se voi olla jopa mahdotonta. Pelko aiheuttaa ahdistusta, kouluun meno tuntuu hankalalta ja poissaolot lisääntyvät. Jos ryhmässä esiintyy kiusaamista, eikä siihen puututa, se aiheuttaa myös kollektiivista syyllisyyttä. Kiusaamiseen odotetaan puuttumista aikuisten taholta, koska jokainen nuori pelkää joutuvansa itse kiusatuksi. Nuori kokee herkästi syyllisyyttä siitä, ettei hän itse puutu kiusaamiseen ja ulkopuolisten puuttuminen koetaan helpottavana.

4 OPISKELUTERVEYDENHUOLTO NUOREN HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ JA KOU- LUKUSAAMISEN EHKÄISIJÄNÄ JA SIIHEN PUUTTUJANA

4.1 Lait ja asetukset opiskeluterveydenhuollon toiminnan ohjaajina

Terveyden- ja sairaanhoitoa koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa määrittelevät lait ja asetukset. Kansanterveyslaki vuodelta 1972 (L 66/ 1972) on pohjana kouluilla ja oppilaitoksissa tapahtuvalle terveydenhuollolle. Valtioneuvoston asetus neuvola-toiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta vuodelta 2009 (A 380/ 2009) määrittelevät mm. kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvien terveystarkastusten sisältöä.

Opiskeluterveydenhuolto paneutuu laajasti nuoren elämäntilanteeseen ja hyvinvointiin opintojen aikana. Siihen kuuluu terveellisen oppimisympäristön valvonta, terveellisten elintapojen ja oppimiskyvyn edistäminen sekä terveyden- ja sairaanhoito- palveluiden järjestäminen. Asetuksen mukaan ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille tulee tehdä ensimmäisen vuoden aikana terveydenhoitajan tarkastus. Lääkärintarkastus tulee asetuksen mukaan tehdä ensimmäisenä tai toisena opiskeluvuonna, ellei lääkäritarkastusta ole tehty opiskelijaksi hyväksymisen yhteydessä. (A 380/ 2009.)

Toisen asteen ammatillisen koulun terveydenhoitajan työtä ohjaa erityisesti opiskeluhuollollisessa työssä laki (L 630/ 1998) ja asetus (A 811/ 1998) ammatillisen koulun järjestämisestä ja sieltä erityisesti 14§ sekä opetushallituksen ammatillisten perustutkintojen perusteet määrittelevät opiskelijan oikeuden terveelliseen ja turvalliseen oppimisympäristöön. Se käsittää sekä fyysisen, että psyykkisen toimintaympäristön. Opetushallituksen ohjeiden mukaan koulutuksen järjestäjän tulee laatia erillinen suunnitelma siitä, miten opiskelija suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Opetushallitus velvoittaa ohjeistuksessaan myös koulutuksen järjestäjää seuraamaan suunnitelman toteutumista. (Ammatillisen perustutkinnon perusteet 2004, liite 1.)

Ammatillisen koulutuksen järjestäjän tulee ottaa kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa opetussuunnitelmaa laadittaessa huomioon niin kansanterveyslain (66/ 1972) kuin lastensuojelulain (417/ 2007) velvoitteet opiskelijahuollon palveluiden järjestämisestä.

4.2 Nuoren hyvinvoinnin edistäminen opiskeluterveydenhuollossa

Opiskeluterveydenhuollossa korostuu terveyden edistämisen näkökulma. Sen tulee olla suunnitelmallista toimintaa terveyden lisäämiseksi, sairauksien ehkäisemiseksi ja terveyserojen kaventamiseksi. Opiskeluterveydenhuollossa ohjaavana laatusuosituksena toimii Opiskeluterveydenhuollon opas. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:19.)

Terveystarkastuksessa kiinnitetään fyysisen terveyden lisäksi erityistä huomiota psyykkiseen hyvinvointiin sekä nuoren kokemiin ihmissuhteisiin. Opiskelu on opiskelijan työtä ja opiskelu edellyttää riittäviä fyysisiä ja psyykkisiä voimavaroja. Opiskelukykyyn vaikuttavat opiskelijan terveys ja voimavarat, opiskelutaidot, opetus ja opiskeluympäristö. Opiskeluympäristö käsittää fyysisen toimintaympäristön lisäksi psyykkisen ja sosiaalisen toimintaympäristön, opiskelukykyyn on vaikuttamassa myös oppilaitoksen arvot ja toimintakulttuuri. Oikeudenmukainen kohtelu sekä osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet vaikuttavat opiskeluyhteisön muotoutumiseen myönteiseen suuntaan. (Opiskeluterveydenhuollon opas 2006, 41 – 42.)

Opiskeluterveydenhuollon rooli on merkittävä väkivallan eri muotoihin liittyvien ilmiöiden havaitsemisessa sekä väkivaltaa tai kiusaamista kokeneen henkilön tukemisessa ja jatkohoitoon ohjaamisessa (Peltonen & Väyrynen 2009, 123). Terveydenhoitaja tekee tiivistä yhteistyötä kuraattorin, opinto- ohjaajien, ryhmänohjaajien sekä perheiden kanssa nuoren hyvinvoinnin edistämiseksi. Hän on myös osa oppilaitoksen moniammatillista opiskeluhuoltotyöryhmää, jossa seurataan hyvinvointiin liittyviä asioita laaja-alaisesti. Opiskeluhuoltotyöryhmän toimintaan osallistuvat terveydenhoitaja, opinto-ohjaajat, kuraattori, rehtori tai vararehtori ja koulutusalojohtaja. Erityisopettajat osallistuvat omien alueidensa mukaisesti. Opiskeluhuollolla tarkoite-

taan fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia ehkäisevää ja korjaavaa työtä. (Opiskeluterveydenhuollon opas 2006, 24 – 25.)

Terveys 2015–kansanterveysohjelmassa nuorten terveyden edistämisen keskeisiä painoalueita ovat muun muassa oppilaitosten työskentelyolosuhteet, yhteistyö eri tahojen kesken nuorten koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja huonon terveyskehityksen kääntämiseksi parempaan päin. Nuoria tulee tukea omaehtoisiin harrastus-, liikunta- ja kulttuurimahdollisuuksiin. Nuorten oikeuksia ja nuorista huolehtimisen kulttuuria tulee lisätä ja perheiden elämäntapoja tukea. Myös päihteiden käytön vähenemiseen nuorten keskuudessa tulisi pyrkiä vaikuttamaan. (Valtioneuvoston periaatepäätös 2001: 4, 24.)

Opiskeluterveydenhuoltoa tulisi kehittää toiminnallisena kokonaisuutena, jossa opiskelijat saavat tarpeen mukaiset terveystarkastusten lisäksi on huolehdittava tarpeen mukaisten seurantakäyntien toteutumisesta. On myös huolehdittava, että erityisen tuen tarpeessa olevat opiskelijat saavat tarvitsemansa tuen ja ohjauksen. Erityisen tuen tarvetta voi olla opiskelijoilla, joilla on oppimisen vaikeuksia, mielenterveysongelmia tai muita pitkäaikaissairauksia. Myös perheen vaikeat sosiaaliset tilanteet ja lastensuojelun asiakkuus voivat merkitä myös opinnoissa erityisen tuen tarvetta. (Happonen, Saaristo & Rimpelä 2009, 99.)

4.3 Koulukiusaamiseen puuttuminen

On erityisen tärkeää, että kiusaamiseen pyritään puuttumaan kouluissa ja oppilaitoksissa. Ryhmän tasolla kiusaamiseen puuttuminen viestii kaikille ryhmän jäsenille sitä, että olemme vastuussa toinen toisistamme ja jokaisella on ihmisarvo, jota ei pidä kiusaamisella riistää. On todettu, että koko yhteisöön vaikuttavat toimenpiteet ovat tehokkaampia kuin uhreihin tai kiusaajiin kohdistetut. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 65.)

Nuorten vastuullisuuden hyödyntämisellä ja osallisuuden edistämällä oppilaitoksissa katsotaan olevan turvallisuutta edistävä vaikutus opiskeluympäristöön. Oppilaitosten aikuisten tulisi paremmin oppia kuuntelemaan nuoria ja rakentamaan toi-

mintakulttuuria, jossa nuoret kokevat olonsa turvalliseksi kertoa huolenaiheistaan. Turvallisten sukupolvisuhteiden rakentaminen rikkoo hiljaisuuden koodia, jossa nuorten tieto pysyy nuorilla eikä tule aikuisten tietoon. Keskeisiä tekijöitä turvallisen opiskeluympäristön rakentamisessa on, että nuori saa kokemuksen siitä, että häntä kuunnellaan, otetaan vakavasti ja että hän voi vaikuttaa ympäristöönsä. (Kiilakoski 2009, 57.)

Kiusatun rooli on Salmivallin (2010, 23) mukaan pysyvä. Joskus kiusaaminen voi kuitenkin loppua spontaanistikin. Lukuvuoden vaihtuminen, luokan rakenteissa tapahtuvat muutokset ja iän myötä kehittyvä keinovalikoima, jolla kiusattu selviää kiusaamistilanteista voivat lopettaa kiusaamisen. Todennäköisempi vaihtoehto on kuitenkin kiusaamisen jatkuminen, ellei sille tehdä mitään. Kiusaaminen on saatava loppumaan mahdollisimman pian, sillä nimenomaan pitkään jatkunut kiusaaminen on riski lapsen ja nuoren kehitykselle.

Koulukiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen edellyttää pitkäjänteistä työtä ja tiivistä yhteistyötä oppilaitoksen, opiskeluterveydenhuollon, opiskeluhoitoon ja kodin välillä. Opetushallitus velvoittaa jokaista koulua ja oppilaitosta laatimaan suunnitelmat ja toimintamallit koulukiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi. Myös kotien olisi hyvä saada tietoa oppilaitoksen toimintamalleista kiusaamistilanteissa. Kiusaamisen ehkäisy parhaimmillaan on oppilaitoksen ja kodin yhteistyötä. (Ammatillisen perustutkinnon perusteet 2004, liite 1.)

Kiusaamista koskeva kysely on Salmivallin (2010, 44 – 45) mukaan hyvä tapa edistää tietoisuutta kiusaamisen laajuudesta ja selvittää oman koulun tai luokan tilanne. Kyselyssä olisi kuitenkin tärkeää huomioida seuraavat kolme asiaa. Kyselyssä tulisi olla määriteltynä, mitä kiusaamisella tarkoitetaan ja antaa muutama esimerkki, mitä se voi olla. Nuorta tulisi kyselyssä pyytää määrittelemään, miten usein he ovat itse joutuneet kiusatuksi tai heitä pyydetään nimeämään luokaltaan opiskelija tai useampi, joita kiusataan. Kolmantena asiana pitäisi jo ennen kyselyn tekemistä miettiä, miten esille tulevat kiusaamistapaukset selvitetään. Kyselystä ei ole hyötyä, jos se ei johda toimenpiteisiin. Kouluilla tulisi olla selkeä toimintamalli laadittuna kiusaa-

mistapausten selvittämiseksi. Useissa laajoissa tutkimuksissa kiusatuksi on katsottu oppilaat, jotka itse ilmoittavat joutuneensa kiusatuksi vähintään kerran viikossa.

Salmivallin (2010, 47) mukaan koulukiusaamisen vastainen toimintamalli on kirjalliseen muotoon laadittu malli siitä, miten kyseisessä koulussa puututaan esiintuleviin kiusaamistapauksiin ja miten niitä pyritään ennaltaehkäisemään. Toimintamallin tulee olla riittävän konkreettinen. Sen tulisi koskea vain kiusaamistilanteita, eikä esimerkiksi kaikkia mahdollisia järjestyshäiriöitä tai ongelmatilanteita, joita koulussa kohdataan. Kaikkeen häiritsevään tai aggressiiviseen käytökseen ei oppilaitoksissa voida puuttua samoin keinoin. Systemaattisessa kiusaamisessa taustalla ovat erilaiset ilmiöt kuin esimerkiksi yksittäisen opiskelijan uhkaavassa, väkivaltaisessa käytöksessä.

Koulukiusaamista voi olla vaikea määritellä, se voidaan ymmärtää monella eri tavalla. Kiusaamiseen puuttumisen ja sen ehkäisemisen kannalta on oleellista, että esimerkiksi kouluilla on yhteisesti määriteltynä se, mitä ymmärretään kiusaamisella. Näkemykset ovat yhteisiä sopimuksia, jotka edellyttävät yhteistä keskustelua. Puhetavat, joilla kouluissa kiusaamisesta puhutaan, vaikuttavat siihen kuinka kiusaamiseen suhtaudutaan. Siihen liittyy ajatuksia ja mielipiteitä, jotka määrittelevät ilmiötä. (Ahola & Hirvihuhta 2000, 15.)

5 KUSAAMISEEN PUUTTUMISEN TOIMINTAMALLI KOULUTUSKESKUS SEDUSSA

Koulutuskeskus Sedussa laadittiin lukuvuonna 2008 – 2009 opetushallituksen ohjeiden perusteella suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä (liite 1). Suunnitelmaa olivat laatimassa Koulutuskeskuksen asiantuntijoita eri ammattialoilta: psykologi, kuraattoreita, erityisopettaja, opinto-ohjaaja ja opiskeluterveydenhoitaja. Suunnitelma laadittiin toimintamalliksi kiusaamislanteiden tunnistamista ja niihin puuttumista varten. Siinä määritellään koulu-kiusaamisen muodot ja tavat. Siinä on käsitelty myös uhrin kokemia välittömiä ja välillisiä seurauksia. Koulutuskeskus Sedun johtokunta on hyväksynyt toimintamallin 19.8.2009.

5.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisy

Tieto nuoren kiusaamistaustasta olisi hyvä saada uuden oppilaitoksen tietoon opiskelijan siirtyessä toiselle asteelle opiskelemaan. Näin voidaan mahdollisuuksien mukaan huolehtia esimerkiksi siitä, etteivät kiusaaja ja kiusattu päädy samaan ryhmään. Kiusaamiskierteen katkaisemista pidetään tärkeänä. Terveystenhoitajan ja kuraattorin aloitusinfoissa uusille opiskelijoille kerrotaan Koulutuskeskus Sedun periaatteet kiusaamistapauksissa. Niihin puututaan ja ryhmänohjaaja seuraa käytännössä mahdollisten kiusaamistapausten esiintymistä. Opiskelijoita rohkaistaan kertomaan kiusatuksi joutumisestaan esimerkiksi ryhmänohjaajalleen, terveydenhoitajalle, kuraattorille tai vanhemmilleen. (Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamalli 2009, 3.)

Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallissa pidetään tärkeänä asiana luokan ryhmäyttämistä ja yhteisten pelisääntöjen sopimista heti lukuvuoden alussa. Ryhmänohjaajat ovat tässä työssä keskeisessä asemassa. Ohjeita tutustumisharjoituksiin löytyy Koulutuskeskus Sedun perehdyttämisoppaasta, joita ryhmänohjaajat voivat käyttää apunaan. Toimintamalli velvoittaa opettajia puuttumaan välittömästi esimerkiksi tunneillaan ilmenevään ikävään kielenkäyttöön tai

kiusaamiseen viittaavaan toimintaan. Terveystenhoitaja käsittelee myös omassa aloitusinfossaan uusille opiskelijoille yhteisten pelisääntöjen teemaa ja toisten huomioinnista. Poissaoloja seurataan sähköisellä poissaolojärjestelmällä tai päiväkirjalla. Poissaolojen merkitseminen on jokaisen opettajan tehtävä. Poissaolojen taustalla voi olla myös kiusatuksi joutuminen. (Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamalli 2009, 3.)

5.2 Kiusaamiseen puuttuminen

Opettajien tulee puuttua kiusaamistilanteisiin välittömästi ja ilmoittaa asiasta myös opiskeluhuoltotyöryhmälle. Muu koulun henkilökunta on niin ikään velvollinen puuttumaan havaitsemiinsa kiusaamistilanteisiin ja ilmoittamaan niistä edelleen opiskeluhuoltotyöryhmälle. Opiskelijoita kannustetaan myös kertomaan, mikäli he itse tai luokkakaveri joutuvat kiusaamisen kohteeksi. (Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamalli 2009, 5.)

Opiskeluhuoltotyöryhmä käsittelee kiusaamistapaukset ja päättää jatkotoimista. Yleensä toimintalinjana ensivaiheessa ovat selvittämiskeskustelut. Aluksi haastatellaan aina kiusaamisen kohteeksi joutunut opiskelija vähintään kahden opiskeluhuoltotyöryhmän jäsenen toimesta. Usein nämä ovat terveydenhoitaja ja kuraattori. He selvittävät tapahtumien kulkua ensin kiusatun kanssa. Tässä keskustelussa tehdään suunnitelma asian jatkokäsittelystä ja pyritään kuuntelemaan kiusatuksi joutuneen toiveita siitä, kuinka asiaa lähdetään viemään eteenpäin. Mikäli kiusatulta opiskelijalta saadaan suostumus, terveydenhoitaja ja kuraattori haastattelevat myös kiusaajaa ja pyrkivät selvittämään hänen näkemyksensä tilanteista, joissa kiusaamista on kerrottu esiintyneen. Myös kiusaajan kanssa käydyn keskustelun perusteella tehdään suunnitelma asian jatkokäsittelystä oppilaitoksessa.

Toimintamallin ajatuksena on, että ryhmissä esiintyvää kiusaamisesta selvitetään kyselyllä systemaattisesti joka lukuvuosi 1-2 kertaa. Kysely toteutetaan nettikyselyinä (liite 2), jolloin ryhmänohjaaja teettää kyselyn sovittuna ajankohtana luokalleen. Nettikyselyssä ilmenneet kiusaamistapaukset selvitetään ryhmässä. Opiskeluhuoltotyöryhmä voi määrittellä, kuka sen tekee. Useimmiten sitä ovat olleet toteuttamas-

sa terveydenhoitaja ja kuraattori (Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamalli 2009, 5).

Kiusaamiseen tulee puuttua heti sen tultua koulun aikuisten tietoon. Koulun tulee käyttää kaikkia keinoja, joihin sillä on mahdollisuus. Kiusaamista voidaan vähentää vain rehellisellä asian tiedostamisella ja myöntämällä, että oppilaitoksessa esiintyy kiusaamista. Jos kiusaamista vähätellään, tai se kielletään kokonaan, kiusaamisen vastainen työ ei voi lähteä kunnolla käyntiin. Kiusaaminen ei ole harvinainen ilmiö, vaan sitä esiintyy kaikissa kouluissa. (Salmivalli 2010, 55.)

5.3 Jälkiseuranta

Kiusaamisen puuttumisen yhteydessä asianosaisille kerrotaan, että tilannetta seurataan koulun aikuisten toimesta. Jatkokäsittelykeinoina voidaan käyttää sekä kiusatun että kiusaajan yhteistä tapaamista yhdessä terveydenhoitajan ja kuraattorin kanssa, jossa voi olla myös ryhmänohjaaja paikalla, sekä vanhempien kutsumista koululle neuvotteluun alaikäisten opiskelijoiden kohdalla. Kiusaamisen jatkuessa oppilaitos voi käyttää tilanteeseen puuttumiskeinona Koulutuskeskus Sedun rangaistustoimenpiteitä. Niitä ovat kirjallinen varoitus ja määräaikainen erottaminen tietyn protokollan mukaan (Koulutuskeskus Sedun järjestyssäännöt 2010).

Tapauskohtaisesti mietitään, kuka ottaa vastuun tilanteen jälkiseurannasta. Toimintamalliin on liitetty erillinen lomake kiusaamistapausten ja väkivaltatilanteiden käsittelyyn, jossa määritellään myös seurantatoimenpiteet ja niiden vastuuhenkilöt. Kiusatulle ja heidän vanhemmilleen korostetaan, että mikäli kiusaaminen jatkuu, on siitä oltava yhteydessä esimerkiksi ryhmänohjaajaan, kuraattoriin tai terveydenhoitajaan. Huoltajille annetaan tarvittavat yhteystiedot. Vakavissa tapauksissa on mietittävä myös sitä, siirretäänkö asia poliisille. (Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamalli 2009, 6.)

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMAT

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata toimintatutkimuksen keinoin koulukiusaamisen tunnistamista nettikyselyn avulla sekä ryhmäintervention tekemistä ryhmiin, joissa kyselyn mukaan yksi tai useampi opiskelija on kokenut tullessa kiusatuksi vähintään kerran viikossa. Tarkoituksena on myös selvittää, minkälaisia tuloksia ryhmäinterventiolla saavutetaan näissä ryhmissä.

Tavoitteena on Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallin mukaisen nettikyselyn ja ryhmäintervention kehittäminen. Tavoitteena on saada toimintamalli, jolla koulukiusaamisen esiintyminen saadaan selville sekä siihen puuttua. Tavoitteena on myös oma ammatillinen kehittyminen kiusaamiseen liittyvissä ilmiöissä.

Tutkimusongelmat ovat:

Kuinka paljon kiusaamista esiintyy?

Minkälaisia tuloksia ryhmäinterventiolla saavutetaan ryhmissä, joissa kiusaamista esiintyy?

Opinnäytetyön tuotos on Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallin mukaisen nettikyselyn ja ryhmäinterventioiden toiminnan testaaminen käytännössä, tulosten raportointi, mahdollisten puutteiden havainnointi ja korjausehdotusten tekeminen työryhmälle.

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

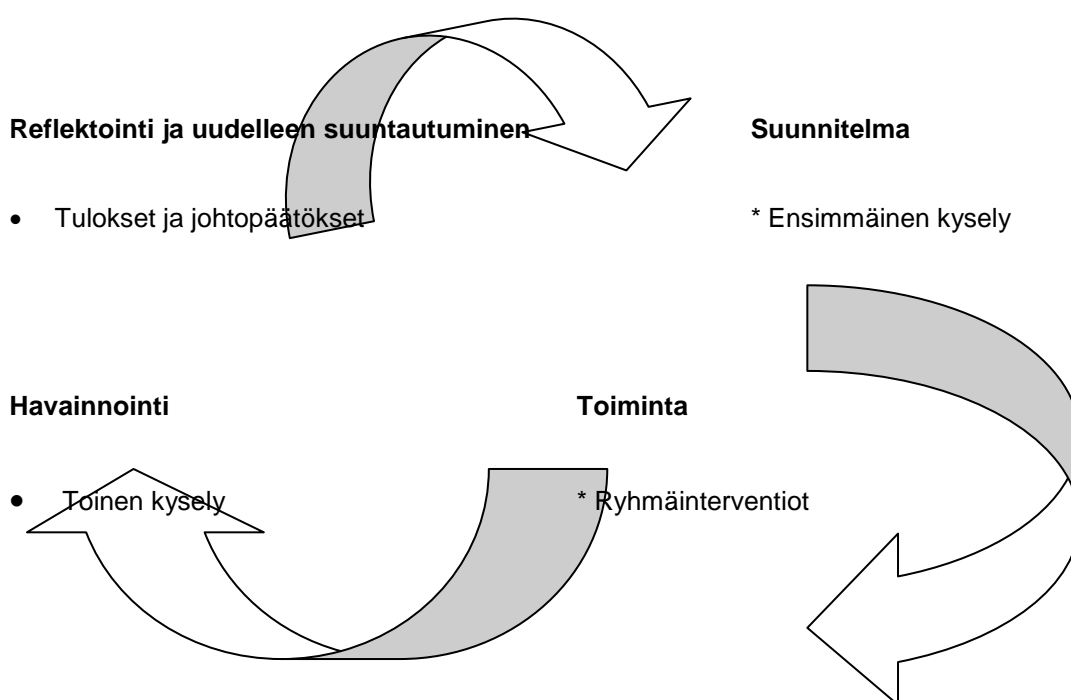
Toimintatutkimus valikoitui tutkimusmetodiksi tässä opinnäytetyössä tutkimusasetelman kautta, jossa kuvataan koulukiusaamisen tunnistamista, ryhmäintervention tekemistä sekä selvitetään intervention vaikutuksia koulukiusaamisen esiintymiseen. Opinnäytetyön pohjana on käytetty kvantitatiivisen metodin keinoja alkutilanteen ja seurantakyselyn yhteydessä mitattavien muuttujien kartoitukseen. Heikkisen (2001, 170) mukaan toimintatutkimus onkin juuri tutkimusstrateginen lähestymistapa, jossa välineenä käytetään erilaisia tutkimusmenetelmiä. Sille on tunnusomaista toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus ja pyrkimys saavuttaa käytännöllistä hyötyä tutkimuksesta. Tutkimuksen lisäksi päämääränä on toiminnan samanaikainen kehittäminen.

Toimintatutkimuksessa toiminnan käsitteellä tarkoitetaan ennen kaikkea sosiaalista toimintaa. Sen ensisijaisena tarkoituksena on tutkia ja kehittää ihmisten yhteistoimintaa. Toimintatutkimus on perusluonteeltaan aina sosiaalinen prosessi. Toimintatutkimuksessa teoria ja käytäntö käsitellään saman asian eri puolina, ei toisistaan erillisinä asioina. (Heikkinen 2001, 171; Kuula 1999, 9.) Tässä opinnäytetyössä koulukiusaamisen esiintymisen selvittäminen, ryhmäintervention tekeminen ja intervention jälkeisen tilanteen mittaaminen ryhmissä tapahtuivat vuorovaikutuksessa opiskelijoiden kanssa. Opiskelijat miettivät myös yhdessä keinoja oman ryhmänsä yhteistoiminnan parantamiseksi.

Toimintatutkimuksen keskeisiä piirteitä ovat muun muassa refleksiivisyys, interventio tutkimuksessa ja yhteisöllisyys. Refleksiivisen ajattelun avulla pyritään uudenlaiseen toiminnan ymmärtämiseen ja sen kautta toiminnan kehittämiseen. Toimintatutkimusta voidaan hahmottaa itserefleksiivisenä, syklisesti etenevänä kehänä. Siinä suunnittelu, toiminta, toiminnan havainnointi, reflektointi ja tulosten mukainen uudelleensuuntautuminen seuraavat toisiaan spiraalimaisesti. Tiettyä ongelmaa pyritään ratkaisemaan yhdessä yhteisön jäsenten kanssa. Toimintatutkimuksella tarkoitetaan käytännön tilanteesta nousseeseen ongelmaan tehtyä interventiota ja kyseisen intervention lähempää tarkastelua. Käytännössä toimintatutkimus ei aina

etene edellä mainittujen syklien mukaisessa täsmällisessä järjestyksessä. Tyypillistä on eri osa-alueiden päällekkäisyys ja lomittuminen toisiinsa. Toimintatutkimuksen onnistumisen kannalta olennaisinta on se, miten vahva kehittämisen pyrkimys tekijöillä on (Heikkinen 2001, 175 – 177; Kiviniemi 1999, 67; Kuula 1999, 9; Metsämuuronen 2000, 28 – 30.)

Opinnäytetyön ensimmäinen nettikysely maaliskuussa 2010 voidaan nähdä käytännön ongelmasta, koulukiusaamisesta, nousseen tilanteen alkukartoituksena. Se toimi suunnitelmana, joka ohjasi interventioiden eli toiminnan kohdistamisen tiettyihin ryhmiin. Ryhmäinterventioiden vaikutuksia havainnoimalla toisen kyselyn avulla ja niiden tuloksia refleктоimalla päästään toiminnassa uudelleensuuntaavaan vaiheeseen eli Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallin nettikyselyn ja ryhmäinterventioiden mahdollisiin kehittämishaasteisiin.

Kuvio1. Toimintatutkimuksen vaiheet opinnäytetyössä.

8 TOIMINTATUTKIMUKSEN VAIHEET JA KYSELYJEN TULOKSET

8.1 Suunnitteluvaihe ja alkutilanteen kartoitus kyselyllä

Aineisto kerättiin kyselyillä Koulutuskeskus Sedun ensimmäisen vuoden opiskelijoilta Kirkkokadun ja Upankadun opetuspisteistä. Alkutilanteen kartoitus toteutettiin nettikyselynä maaliskuussa 2010 Webropol- kyselynä. Kyselyyn vastaaminen oli määritelty kahden viikon ajanjaksolle. Kysymykset on laadittu oppilaitoksen omassa moniammatillisessa työryhmässä keväällä 2009. Teknisen toteutuksen on tehnyt Koulutuskuntayhtymän mikrotukihenkilö yhdessä opinnäytetyön tekijän kanssa.

Kysymykset kartoittavat kiusaamisen esiintymistä ja sen tiheyttä. Opiskelijoilta kysytään, onko hän joutunut kiusatuksi lukuvuoden aikana ja kuinka usein, sekä min-kälaisesta kiusaamisesta on ollut kyse? Opiskelijoilta kysytään, onko heidän luokassaan ketään, jota kiusataan toistuvasti? Kysely kartoittaa, ovatko he itse kiusanneet toisia tai ovatko osallistuneet jollakin tavalla kiusaamistilanteisiin tai ovatko puolustaneet kiusattua? Kysymyksissä kartoitetaan myös sitä, ovatko he kertoneet kiusaamisesta eteenpäin henkilökunnalle, sekä luokan ilmapiiriä ja kavereiden lukumäärää ryhmässä. (Liite 2.)

Tähän kyselyyn vastasi 189 opiskelijaa 14 eri ryhmästä. Vastausprosentti oli 82.2 %. Vastanneista viisi opiskelijaa (2.6 %) ilmoitti tulleen kiusatuksi vähintään kerran viikossa kuluneen lukuvuoden aikana. Nämä viisi opiskelijaa opiskelivat neljässä eri ryhmässä. Ryhmäinterventio voitiin toteuttaa kolmessa ryhmässä. Jatkossa esittelen niiden kolmen ryhmän tuloksia, joihin interventio voitiin toteuttaa.

Näissä kolmessa ryhmässä alkutilanteen kartoituskyselyyn oli vastannut 38 opiskelijaa (70.3 %) ja heistä 3 (7.9 %) ilmoitti joutuneensa kiusatuksi vähintään kerran viikossa kuluneen lukuvuoden aikana. Satunnaisesti (1 - 2 kertaa) lukuvuoden aikana kiusatuksi oli joutunut 5 opiskelijaa (13.2 %). Ryhmissä 13 opiskelijaa (34.2 %) ilmoitti ensimmäisessä kyselyssä, että ryhmässä on opiskelija tai opiskelijoita, joita kiusataan toistuvasti. Opiskelijoista 6 (15.8 %) ilmoitti, että on kiusannut ryh-

mässään toista opiskelijaa. Yksi opiskelija (2.6 %) ilmoitti puolustaneensa kiusattua usein ja 13 opiskelijaa (34.2 %) ilmoitti puolustaneensa kiusattua joskus. Opiskelijoista 13 (34.2 %) kertoi ilmoittaneensa kiusaamisesta henkilökunnalle.

Kiusaamisen ilmoitettiin esiintyneen pääosin sanallisena tai hiljaisena kiusaamisena. Sen kerrottiin olleen enimmäkseen pilkkaamista, nimittelyä, ilmehtimistä ja matkimista sekä syrjään jättämistä. Yhdessä ryhmässä kiusaamista oli ollut lisäksi netin välityksellä. Yhdessä ryhmässä kiusaaminen oli ollut myös tavaroiden jatkuvaa luvatta ottamista.

8.2 Toimintavaihe ja ryhmäinterventiot

Ryhmät, joissa yksikin opiskelija ilmoitti tulleen kiusatuksi kuluneen lukukauden aikana vähintään kerran viikossa, valikoituivat siihen joukkoon, joihin kohdistettiin kiusaamisen vastainen interventio ryhmässä. Näitä ryhmiä oli neljä. Interventio voitiin toteuttaa kuitenkin vain kolmessa ryhmässä, koska yksi ryhmistä lähti työssäoppimisjaksolle heti kyselyn jälkeen loppukevään ajaksi. Intervention toteuttivat terveydenhoitaja ja kuraattori.

Ryhmätilanteet toteutettiin huhtikuun 2010 aikana ja tarkempi ajankohta sovittiin ryhmäohjaajan kanssa. Ryhmänohjaajat olivat myös paikalla kuuntelemassa. Ryhmien tilanteesta oli keskusteltu etukäteen ryhmänohjaajan kanssa ja hän sai tuoda esiin omaa näkökulmaansa ryhmän toiminnasta ja sen suhteista. Kaikissa kolmessa ryhmässä oli joitakin poissaolijoita interventiota toteutettaessa.

Ryhmätilanteessa käytettiin lähestymistapana Salmivallin (2010, 75) kolmiportaista tapaa kiusaamisasiaa ryhmän kanssa käsiteltäessä. Ensimmäinen tavoite oli tietoisuuden herättäminen. Opiskelijat tulee saada oivaltamaan, mitä kiusaaminen on ja saada heidät tietoisiksi, että heidän luokassaan tapahtuu kiusaamista. Opiskelijoille annetaan perustietoa siitä, mitä kaikkea kiusaaminen voi olla ja miltä kiusaamisen kohteeksi joutuneesta nuoresta tuntuu. Kunkin ryhmän kyselyn tulos ilmoitettiin heille ja tuloksia esiteltiin kaavioiden avulla. Nettikäyttäytymistä ja siellä kirjoitettujen

asioiden merkitystä käsiteltiin sekä kiusaamisen kauaskantoisista seurauksista keskusteltiin.

Toisena tavoitteena on saada opiskelijat tarkkailemaan omaa toimintaansa. Se, että he ovat olleet mukana nauramassa tilanteissa, joissa opiskelukaveri on esimerkiksi nolattu, on kiusaamiseen osallistumista. Kiusaamisen mekanismeja ja ryhmän vaikutusta selventämällä nuorelle voidaan antaa eväitä vastustaa kiusaamista. Kiusaamisprosessin eri roolien: kiusattu, kiusaaja, kannustaja ja hiljainen hyväksyjä, käsittely antaa välineitä opiskelijalle itselleen tarkastella omaa toimintaansa. (Salmivalli 2010, 75.)

Kolmantena tavoitteena kiusaamisen torjunnassa Salmivallin (2010, 76) mukaan on uudenlaisten toimintatapoja pohtiminen ja niihin sitoutuminen. Jokainen opiskelija tulisi saada pohtimaan, miten hän toimii kiusaamistilanteissa ja miten hän toiminnallaan vaikuttaa niihin. Terveystoimittaja ja kuraattori ovat käyttäneet tähän pienryhmätyöskentelyä, jolloin opiskelijat ovat miettineet pienissä ryhmissä toisen kohtaamisen pelisääntöjä. Kunkin ryhmän tuotos on käyty yhdessä läpi tunnin lopuksi.

Opiskelijat olivat kiinnostuneita tilanteesta ja oman ryhmän kyselytulos tuntui herättävän mielenkiinnon asiaa kohtaan. Yhdessä tyttövaltaisessa ryhmässä syntyi keskustelua aiheesta. Tunnin päätteeksi opiskelijat laativat ”järjestyssäännöt” oman ryhmän toimintaa ohjaamaan. Jokaisen ryhmän tuotos käytiin yhteisesti läpi. Asiaisällöt olivat asiallisia ja ne käsitelivät pääosin opiskelijakaverin kohtaamista. Ne jätettiin luokkien seinälle loppukevääksi.

8.3 Ryhmäintervention vaikutusten havainnointi kyselyllä

Tiedot kiusaamistilanteesta intervention vaikutusten havainnoimiseksi kerättiin samalla kyselylomakkeella (liite 2) lokakuussa 2010 niiltä kolmelta ryhmältä, joissa terveystoimittaja ja kuraattori olivat käyneet keväällä kiusaamistilanteeseen puuttumassa. Kyselyyn vastattiin luokassa käsin täytettävänä kyselyinä. Näiltä oppitunneilta oli myös osa opiskelijoista poissa.

Kyselyyn vastasi näistä kolmesta interventioryhmästä 31 opiskelijaa. Vastausprosentti oli 73.8 %. Tässä vaiheessa 2 opiskelijaa (6.5 %) ilmoitti joutuneensa kiusatuksi vähintään kerran viikossa ja satunnaisesti (1 - 2 kertaa) kiusatuksi kertoi joutuneensa 8 opiskelijaa (25.8 %). Opiskelijoista 10 (32.3 %) ilmoitti, että ryhmässä on opiskelija tai opiskelijoita, joita kiusataan toistuvasti ja vain kolme opiskelijaa (9.7 %) ilmoitti enää kiusanneensa toisia. Toisessa kyselyssä 6 opiskelijaa (19.4 %) ilmoitti puolustaneensa kiusattua joskus ja 14 opiskelijaa (45.2 %) ilmoitti puolustaneensa kiusattua usein. Opiskelijoista 12 (38.7 %) kertoi ilmoittaneensa kiusaamisesta henkilökunnalle.

Opiskelijat vastasivat toisessa kyselyssä edelleen, että ryhmässä esiintynyt kiusaaminen oli ollut enimmäkseen sanallista tai hiljaista kiusaamista. Enimmäkseen sen vastattiin olleen pilkkaamista, nimittelyä tai syrjään jättämistä. Yhdessä ryhmässä kiusaamista oli esiintynyt myös netin välityksellä.

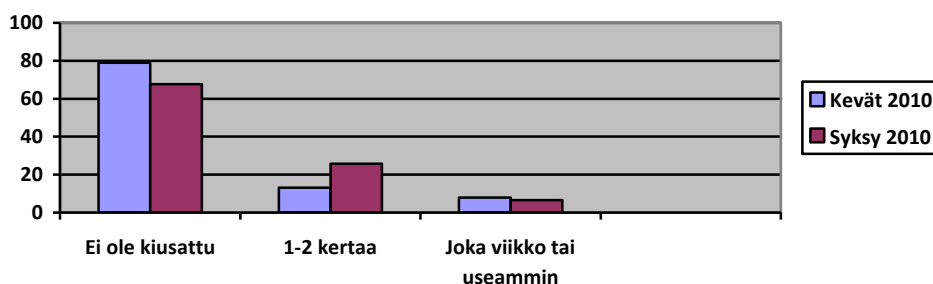
8.4 Reflektointi ja uudelleensuuntautuminen

Kiusatuksi joutuneiden osuus koko oppilaitoksessa oli tämän opinnäytetyön tulosten mukaan pienempi, kuin kouluterveyskyselyjen mukaan peruskouluikäisillä. Tämä on linjassa Salmivallin havaintojen kanssa. Hän on tutkimuksissaan tullut siihen tulokseen, että kiusatuksi tulemisen ilmoittaminen vähenee korkeammilla luokkasteilla. Jos kouluissa tehtävissä kyselyissä ja niiden pohjalta tehtävissä toimenpiteissä käytetään kriteerinä nuoren omaa ilmoitusta kiusatuksi joutumisestaan, tulokset ovat vertailukelpoisia kouluterveyskyselyjen kanssa. Tässä kohtaa on kuitenkin muistettava, että pienemmät lapset kertovat herkemmin kiusatuksi joutumisesta kuin isommat lapset tai nuoret. (Salmivalli 2010, 45.)

Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyjen (Kouluterveys 2009) mukaan kiusaamista esiintyy peruskoulun jälkeisissä oppilaitoksissa vähemmän kuin perusopetuksessa. Kiusaamisprosentti oli tämän opinnäytetyön alkukohdejoukossa myös pienempi verrattuna samassa oppilaitoksessa keväällä 2009 tehtyyn kouluterveyskyselyyn sekä Ammattiin Opiskelevien Keskusliiton (SAKKI ry) vuonna 2005 tekemään tutkimukseen ammattiin opiskeleville nuorille. Tässä opin-

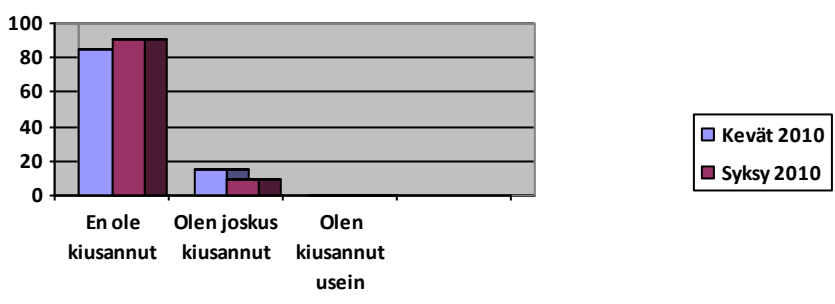
näytetyössä otosjoukkona toimi vain yksi ikäluokka, ensimmäisen vuoden opiskelijat. Kouluterveyskyselyissä kysely teetetään sekä ensimmäisen että toisen vuoden opiskelijoille. (Kouluterveys 2009; Sairasta sakkia?– Ammattiin opiskelevien hyvinvointi 2005.) Opinnäytetyön tuloksissa prosentuaalinen osuus kiusatuksi joutuneista nuorista on melko pieni. Kiusaaminen koskee kuitenkin aina suurempaa joukkoa kuin vain kiusattua tai kiusaajaa. Se vaikuttaa koko ryhmän ilmapiiriin ja voi vaikeuttaa oppimista. (Hamarus 2008.)

Tässä opinnäytetyössä teetetyt kyselyt (kevät 2010: ennen interventioita ja syksy 2010: jälkeen interventioiden) osoittavat, että joka viikko tai useammin kiusatuksi joutuvien osuus väheni interventioiden jälkeen prosenttiyksikön verran. Sen sijaan yksi tai kaksi kertaa lukuvuoden aikana kiusatuksi joutuneiden osuus nousi intervention jälkeen lähes kymmenyksellä.

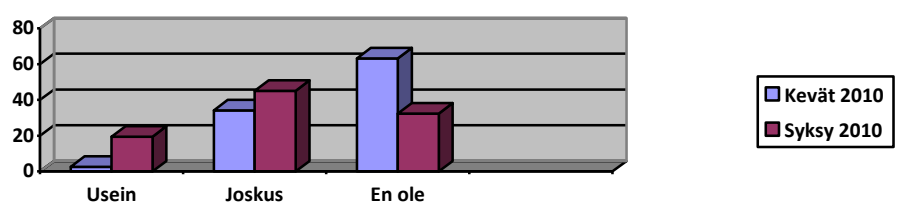
Kuvio 2. Kuinka usein on kiusattu, ennen ja jälkeen intervention.

Opiskelijat ilmoittivat ennen ja jälkeen intervention lähes samansuuruisesti, että ryhmässä on opiskelija tai opiskelijoita, joita kiusataan toistuvasti. Niiden opiskelijoiden osuus, jotka ilmoittivat itse kiusanneensa toisia usein tai joskus, väheni noin kymmenyksellä intervention jälkeen.

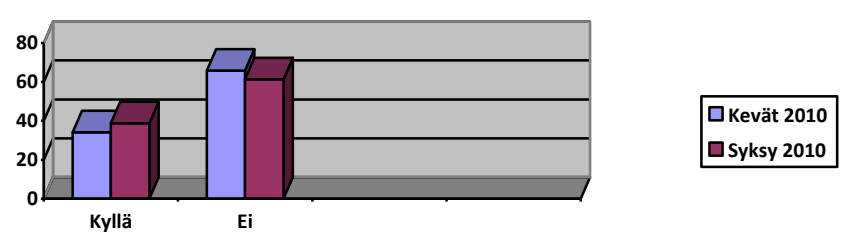
Kuvio 3. Kuinka moni ilmoittaa itse kiusanneensa, ennen ja jälkeen intervention.

Intervention jälkeen lähes kaksi kolmasosaa vastaajista ilmoitti puolustaneensa kiusattua usein tai joskus, kun alkukartoituskyselyssä näin vastasi tehneensä vain noin yksi kolmasosa. Niiden opiskelijoiden osuus, jotka eivät olleet puolustaneet kiusattua, väheni puoleen intervention jälkeen.

Kuvio 4. Kuinka usein on puolustanut kiusattua, ennen ja jälkeen intervention.

Kiusaamisesta kertominen henkilökunnalle lisääntyi vain hieman intervention toteuttamisen jälkeen.

Kuvio 5. Onko opiskelija kertonut kiusaamisesta henkilökunnalle, ennen ja jälkeen intervention.

Tulokset osoittavat, että ryhmissä, joissa kiusaamista esiintyy, voidaan ryhmäintervention avulla vaikuttaa eniten kiusaamisen vastaisiin asenteisiin. Interventioissa käytetyn Salmivallin (2010, 75) kolmiportaisen mallin yhtenä tavoitteena olikin saada opiskelijat tarkkailemaan omaa toimintaansa. Ryhmäinterventioissa käytiin läpi eri roolien: kiusattu, kiusaaja, kannustaja ja hiljainen hyväksyjä, merkitystä kiusamisprosessissa. Ryhmäinterventioiden tekemisessä oli tavoitteena myös uudentyyntä toimintatapoja pohtiminen ja niihin sitoutuminen. Opiskelijan tulisi miettiä, miten hän toimii kiusaamistilanteissa ja miten hän omalla toiminnallaan vaikuttaa niihin. Terveystoimittaja ja kuraattori käyttivät tähän pienryhmätyöskentelyä, jolloin opiskelijat miettivät pienissä ryhmissä toisen kohtaamisen pelisääntöjä. Koulutuskeskus Sedun kiusaamisen vastaisessa toimintamallissa ei ollut ryhmäinterventioon ennalta määritettyä konseptia. Opinnäytetyön tekijä tutustui Salmivallin malliin opinnäytetyön myötä ja sen sisältö osoittautui varsin toimivaksi, ainakin kiusaamisen vastaisen asenteiden tukemisessa.

Kiusatuksi joutumisen kokemusta voitiin tämän opinnäytetyön tulosten perusteella vähentää vain vähän ja satunnaisen kiusaamisen kohteeksi joutuneiden osuus jopa nousi intervention jälkeen. Siihen voi olla vaikuttamassa, että kiusaamiseen puuttuminen on saanut nuoren tunnistamaan kiusaamista paremmin. Opinnäytetyön kiusaamisinterventioissa käytetyn Salmivallin (2010, 57) mallin mukaan tietoisuuden herättely kiusaamisilmiöön oli yksi tavoite ryhmiin vaikuttaessa. Tuloksista selviää, että kiusaaminen kyseisessä toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa oli pääosin hiljaista tai sanallista kiusaamista. Kiusaaminen netin välityksellä näkyi yhden ryhmän vastauksissa.

Ryhmään vaikuttaminen on todettu tehokkaaksi keinoksi kiusaamiseen puuttumisessa. Salmivallin (2010, 68) mukaan kiusaamisen ehkäisyssä päästään parempiin tuloksiin, kun pystytään vaikuttamaan koko ryhmään. Johtopäätöksenä voidaan tämän opinnäytetyön tulosten pohjalta todeta, että ryhmätasolla kiusaamiseen puuttumisella voidaan vaikuttaa eniten opiskelijoiden kiusaamisen vastaisiin asenteisiin, niin että kiusatun puolustaminen lisääntyy.

Opinnäytetyön tarkoitus oli testata Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallin mukaista nettikyselyä ja ryhmäinterventiota käytännössä ja tavoitteena oli saatujen kokemusten pohjalta muokata niitä toimivaan muotoon. Salmivallin (2010) mukaan kiusaamista koskeva kysely on hyvä tapa edistää tietoisuutta kiusaamisen laajuudesta ja selvittää oman koulun tai luokan tilanne. Kyselystä ei ole kuitenkaan hyötyä, jos se ei johda toimenpiteisiin. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että oppilaitoksessa on toimiva kiusaamiseen puuttumisen malli, koska siinä esitetään säännönmukaisten kyselyjen tekemistä kiusaamisen esiintymisestä. Opinnäytetyön toimintatutkimuksen sykli osoitti, että kiusaamiskyselyllä myös saadaan ne ryhmät esiin, joissa kiusaamista esiintyy säännöllisesti.

Koulutuskeskus Sedun kiusaamiseen puuttumisen toimintamallissa on myös määriteltynä toimenpiteet kiusaamistapausten hoitamiseen. Opinnäytetyön toimintatutkimuksen sykli toi kuitenkin esiin puutteen ryhmäintervention sisältöön liittyen. Siinä ei tällä hetkellä ole määriteltynä mitään tiettyä toimintamallia, jonka avulla kiusaamista käsitellään ryhmien kanssa. Se tulisi sinne lisätä, että interventioiden toteuttamiseen saadaan jatkuvuutta toteuttajasta riippumatta.

Opinnäytetyössä toteutettiin toimintatutkimuksen ensimmäinen sykli ja sen pohjalta tehtyjen arvioiden perustella toimintakäytäntöjä voidaan muuttaa ja edelleen kokeilla käytännössä. Toimintatutkimuksen kautta tapahtuvalle käytäntöjen uudistamiselle on ominaista sen jatkuvuus. Toimintatutkimuksessa ensimmäinen sykli on vasta alkua. (Kiviniemi 1999, 67.)

10 POHDINTA

Kiusaaminen on asia, johon tulee kiinnittää huomiota. Sekä kiusatuksi joutuminen että kiusaaminen on todettu tutkimuksissa vaikuttavan pitkälle lapsen ja nuoren tulevaisuuteen, vielä aikuisiälläkin. Koulukiusaaminen on noussut voimakkaasti otsikoihin viime vuosina. Kiusatuksi joutumisen ja joukon ulkopuolelle toistuvasti jätetyn nuoren käsitys todellisuudesta voi muuttua ja ajaa jopa äärimmäisiin tekoihin. Nuoruusiässä identiteettiä rakennetaan voimakkaasti vertaissuhteiden kautta. Vertaisryhmän tuki saa yhä tärkeämmän merkityksen, kun ollaan irrottautumassa vanhemmista. Kiusatuksi joutuminen tuo häpeää. Nuori on jäänyt joukon ulkopuolelle ja se muuttaa nuoren käsitystä hänestä itsestään voimakkaasti (Höistad 2003; Anttila ym. 2005; Salmivalli 2010.)

Ongelmana koulun arjessa voi olla se, että nuoret eivät kerro kiusaamisesta. Opin näytetyön kyselyt tukevat käsitystä, että nuoret eivät kerro kiusaamisesta koulun aikuisille kuin murto- osassa tapauksista. Nuorten ja aikuisten välillä on vaikenemisen muuri. Nuorilla on tietoa, jota ei aikuisille kerrota. Nuorten osallistaminen, heidän mielipiteidensä aito kuunteleminen ja mukaan ottaminen koulun päätöksentekoon todennäköisesti heikentää tätä muuria. (Kiilakoski 2009.)

Opiskeluhoultoryhmän avulla voidaan oppilaitoksissa kiusaamistilanteisiin puuttua, jos ne vain tulevat esiin. Yleensä tähän vaaditaan ryhmänohjaajan aktiivisuutta. Kiusaamistilanteen alkukartoituskyselyssä vain viidennes niiden ryhmien opiskelijoista, joissa kiusaamista oli esiintynyt, ilmoittivat, että olivat kertoneet kiusaamisesta koulun aikuiselle. Toisessa kyselyssä luku pysyi suurin piirtein samana. Salmivallin (2010) mukaan nuoren on vaikea kertoa kiusatuksi joutumisestaan. Sitä on vaikea tunnustaa, koska se tuottaa häpeää. Koulukiusaamiseen puuttuminen on kuitenkin tärkeää niin yksilön kuin yhteisönkin vuoksi. Kiusaaminen vaikuttaa pitkälti uhrin elämään, mutta myös kiusaajilla on todettu olevan samankaltaisia ongelmia kuin kiusatuilla. (Höistad 2003; Hamarus 2008.)

Säännönmukaiset kyselyt kiusaamisen esiintymisestä itse nuorilta on varmin tapa huomata kiusaaminen. Yhteisössä kiusaaminen vahvistaa epävirallisia normeja ja kiusaamiseen puuttuminen estää niiden syntymistä. Yksi tärkeä normi on, että kiusaamisesta ei saa kannella, vasikoida. (Höistad 2003; Hamarus 2008.) Kiusaamista koskevaan kyselyyn nimettömänä vastaaminen luo turvalliset puitteet asian esille tuomiseen. Nettikysely osoittautui toimivaksi keinoksi kerätä tietoa kiusaamisesta suureltakin joukolta. Se oli nopea ja helppo tapa seuloa ryhmäintervention kohteeksi valittavat ryhmät. Avoimissa vastauksissa oli myös muutama kommentti siitä, että nuoret pitivät vastaamista netissä luontevana ja mukavana tapana osallistua kyselyyn. Myös se, että asiasta kysytään kaikilta, antaa luvan kertoa kiusaamisesta leimaantumatta.

Tässä opinnäytetyössä ei tutkittu opiskelijan kokemuksen luokkahengen ja kavereiden määrän ryhmässä yhteyttä kokemuksiin koulukiusatuksi joutumisesta. Opetusministeriön vuonna 2008 julkaisemasta yhteenvedosta käy ilmi, että koulukiusaamiseen peruskouluissa liittyy huono työilmapiiri. Onko toisen asteen koulutuksessa sama tilanne? Yhdeksi merkittäväksi seikaksi kiusatun selviämisen kannalta on mainittu ystävien tuki. Jos nuorella on vertaisyhteisössään kiusaamisesta huolimatta yksikin ystävä, hänen selviämisensä kiusaamisen on todettu olevan parempaa. (Opetusministeriön julkaisuja 2008:7; Pörhölä 2008; Salmivalli 2005; Salmivalli 2010.)

11 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYDEN JA LUOTETTAVUUDEN POHDINTA

Tutkimuksen eettiset näkökulmat voidaan jakaa kahteen ryhmään: tiedonhankintaa ja tutkittavien suojaa koskeviin seikkoihin sekä tutkijan vastuuseen tulosten soveltamisesta. Tutkimusetiikan kannalta huomioonotettavia asioita on käsitelty ns. Helsingin julistuksessa vuodelta 1964. Sen mukaan tärkeitä eettisiä näkökulmia ovat muun muassa seuraavat: tutkimus ei saa vahingoittaa tutkittavaa millään tavalla, tutkimuksen hyödyn on oltava aina haittaa suurempi, tutkimuksen tulee olla vapaaehtoista siihen osallistuville. (Vehviläinen - Julkunen 1997, 235.)

Kysely tässä opinnäytetyössä toteutettiin täysin nimettömänä eikä kyselyyn vastaaminen edellyttänyt tunnistautumista. Ainoastaan vastaajan ryhmätunnus vaadittiin. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista ja tapahtui koulupäivän aikana. Kyselyyn vastaaminen ei tuo haittaa vastaajille, koska heitä ei voi vastauksista tunnistaa. Kyselyn tarkoituksena on ollut löytää ne ryhmät, joissa kiusaamista esiintyy ja pyrkiä vaikuttamaan tilanteeseen opiskelijoita hyödyttävällä tavalla. Se, että kysely täytetään koulupäivän aikana herättää kuitenkin kysymyksen, onko vastaaminen ollut sittenkään täysin vapaaehtoista? Opiskelija voi kokea tiettyä painetta vastaamiseen.

Tutkimuksen tekoon tarvittava lupa on haettu opinnäytetyön tarkastelun kohteena olevien kahden opetuspuheen lähijohtajalta. Koulutuskeskus Sedun johtoryhmä on kesäkuussa 2009 hyväksynyt kiusaamisen vastaisen toimintamallin osa – alueiksi nettikyselyn tekemisen sekä jatkotoimet luokissa, joiden pohjalta opinnäytetyön tekijä on työssään toiminut. Opetusministeriön alaisuudessa toimivan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mielestä huoltajan lupaa ei tarvitse pyytää, mikäli koulussa johtaja arvioi, että kyselytutkimukset voidaan toteuttaa osana koulun normaalitoimintaa (Nieminen 2010, 39 – 40).

Perinteisesti eri tieteenaloilla on käytetty validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa. Validiteetti mittaa luotettavuutta määrittelemällä, kuinka hyvin tutkimustulos vastaa asioiden todellista tilannetta eli mitataanko sitä

asiaa, mitä on ollut tarkoituskin mitata. Reliabiliteetilla tarkoitetaan taas sitä, kuinka samana tutkimustulos pysyy, jos tutkimus toistetaan uudelleen. (Metsämuuronen 2001, 50.)

Validiteetti ja reliabiliteetti käsitteiden käyttäminen toimintatutkimuksen yhteydessä on haasteellista. Reliabiliteettia arvioitaessa, tulee huomioida, että toimintatutkimus on itsessään väliintuleva muuttuja, jota on käytetty tarkoituksellisesti muuttamaan tilannetta. Tutkimus perustuu paljolti juuri tähän interventioon. Ulkoisen validiteetin käsitteen, sen kuinka yleistettävä tutkimus on, arvioiminen on myös haasteellista toimintatutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa. Sama tulos samassa kohdejoukossa ei ole periaatteessa saavutettavissa uudelleen intervention jälkeen. Tulos on totta vain tietyssä ajassa ja paikassa. (Huttunen, Kakkori & Heikkinen 1999, 113 - 114; Metsämuuronen 2001, 51; Kuusela 2005, 77.)

Toimintatutkimuksen pätevyyttä arvioitaessa näkökulmana voidaan pitää Huttusen, Kakkorin ja Heikkisen (1999, 119) mukaan sitä, että onnistunut toimintatutkimus merkitsee uutta, toimivaa käytäntöä. Tästä näkökulmasta käsin tutkimus on tosi, jos se johtaa toivottuun tulokseen. Tämän opinnäytetyön toimintatutkimuksen syklin tarkoituksena oli testata nettikyselyä ja ryhmäinterventiota käytännössä ja mitata sen vaikutuksia sekä tuottaa tulosten pohjalta uudelleen suuntaavaa tietoa kiusaamisen tunnistamiseksi ja ehkäisemiseksi oppilaitoksessa. Tulokset tuottivat selkeän tiedon siitä, kuinka nettikysely toi kiusaamistapaukset ryhmissä esiin ja kuinka interventio vaikutti kiusaamisen esiintymiseen samoissa ryhmissä.

Opinnäytetyössäni käytettiin kvantitatiivista metodia toimintatutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa alkutilanteen selvittämisessä koulukiusaamisen esiintymisen suhteen, sekä muutoksen mittaamisessa toimintatutkimuksen kolmannessa vaiheessa. Kvantitatiivisen tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa sisäinen ja ulkoinen validiteetti nousevat esiin. Sisäisesti validi tutkimus on sellainen, jossa tulokset johtuvat aina tutkimuksen asetelmasta. Uhkana sisäiselle validiteetille ovat muun muassa henkilöiden valikoituminen tutkimukseen, testauksen vaikutus, ja aineistosta tapahtuvat poistumat. Aineiston keruuvaiheessa, sekä alkutilanteen että kiusaamistilanteen uudelleen kartoittamisen yhteydessä sekä ryhmäinterventio tilanteista oli osa opis-

kelijoista pois. On mahdollista, että heidän mukanaan on aineistosta poistunut myös tulosten kannalta merkittäviä tiedon antajia. (Vehviläinen – Julkunen 1997, 211; Metsämuuronen 2001, 52.)

Luotettavuutta voi myös tarkastella ulkoisen validiteetin kriteerein. Siinä tärkeänä osana on tutkimustulosten yleistettävyyys: onko otos edustava ja edustaako se perusjoukkoa? Tässä opinnäytetyössä vastusprosentti oli molemmissa kyselyissä yli 70 %, jota voidaan pitää hyvänä. Selvityksen kohteena toimintatutkimuksen ensimmäisessä ja kolmannessa vaiheessa oli kiusaamisen esiintyminen oppilaitoksessa ja otos oli ensimmäisen vuoden opiskelijoista. Tuloksia ei voi siis yleistää koko oppilaitosta koskevaksi tiedoksi. Sen sijaan saatiin selville kiusaamisen esiintyminen ensimmäisen vuoden opiskelijoiden keskuudessa. (Vehviläinen – Julkunen 1997, 211.)

Nettikyselyn käytännön toteutuksesta vastasivat ryhmänohjaajat, jolloin ensimmäisen vaiheen kyselyn vastaamisohjeistuksessa voi olla eroja. Opettajien välillä voi esiintyä eroavaisuuksia esimerkiksi siinä, kuinka tärkeänä he tällaista kyselyä pitävät. Se voi vaikuttaa myös opiskelijan tapaan suhtautua vastaamiseen. Tätä voitaisiin jatkossa välttää laatimalla ryhmänohjaajille jaettavat saatekirjeet, jotka he lukisivat opiskelijoille ennen kyselyn täyttämistä. Tämä lisäisi tulosten reliabiliteettia. Ryhmissä tapahtuneet interventiot kiusaamistilanteisiin tapahtuivat opinnäytetyön tekijän toimesta, joka vakioi tilannetta. Kolmas vaihe, jolloin intervention kohteena olleilta ryhmiltä tarkastetaan kiusaamistilanne, tapahtui myös opinnäytetyön tekijän toimesta samalla kyselylomakkeella kuin ensimmäinen kysely.

LÄHTEET

- A 28.5.2009/ 380. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu – ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta.
- A 6.11.1998/ 811. Asetus ammatillisesta koulutuksesta.
- Ahola, T. & Hirvihuhta, H. 2000. Vääryydestä vastuuseen. Painorauma Oy.
- Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Opetushallitus. Määräys 27.8.2004 nro 28/011/ 2004. Liite 1: Kodin ja oppilaitoksen yhteistyö sekä opiskelijahuolto.
- Anttila, R., Eronen, S., Kallio, M., Kanninen, K., Kauppinen, L. & Salo, S. 2005. Persoonaa 2 kehityspsykologia. Helsinki: Edita Prima.
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen; huomaa, puutu ja ehkäise. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Happonen, H., Saaristo, V. & Rimpelä, A. 2009. Terveyskysely, terveystarkastukset ja opiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitietojen raportointi. Teoksessa Väyrynen, P., Saaristo, V., Wiss, K. & Rigoff, A-M. (toim.) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa – peruseräraportti kyselystä vuonna 2008. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos ja Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Heikkinen, H.L.T. 2001. Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS – kustannus.
- Honkanen, E. & Suomala, A. 2009. Oppilashuollon käsikirja. Helsinki: Tammi
- Huttunen, R., Kakkori, L. & Heikkinen, H.L.T. 1999. Teoksessa Heikkinen, H.L.T, Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) Siinä tutkija, missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: WSOY-kirjapainoyksikkö
- Höistad, G.2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Opas kouluille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kiilakoski, T. 2009. Viiltoja. Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. [Verkkolähde]. Nuorisotutkimusseura. [Viitattu 18.10.2010]. Saatavana: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/viiltoja.pdf>
- Kiviniemi, K. 1999. Toimintatutkimus yhteisöllisenä prosessina. Teoksessa Heikkinen,

- H.L.T, Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) Siinä tutkija, missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: WSOY-kirjapainoyksikkö
- Kouluterveys 2009. 1. ja 2. vuoden ammattiin opiskelevat. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Koulutuskeskus Sedun järjestyssäännöt. 20.6.2010.
- Koulutuskeskus Sedun kiusaamisen vastainen toimintamalli. 19.8.2009.
- Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Tammer- Paino Oy.
- Kuusela, P. 2005. Realistinen toimintatutkimus? Työturvallisuuskeskus: Edita Prima Oy.
- L 28.1.1972/ 66. Kansanterveyslaki
- L 13.4. 2007/ 417. Lastensuojelulaki
- L 21.8.1998/ 630. Laki ammatillisesta koulutuksesta.
- Lämsä, A – L. (toim.) 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS - kustannus.
- Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia – sarja 4. Viro: Jaabes Oy.
- Metsämuuronen, J. 2001. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Metodologia – sarja 1. Viro. Toinen painos.
- Nieminen, L. 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagerström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nurmiranta, H., Leppämäki, P. & Horppu, S. 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki: Kirjapaja.
- Opetusministeriön julkaisuja 2008:7. Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000-2007. Helsinki.

- Opiskeluterveydenhuollon opas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:12. Helsinki: Yliopistopaino.
- Peltonen, H. & Väyrynen, P. 2009. Kiusaaminen, väkivalta ja häirintä. Teoksessa Väyrynen, P., Saaristo, V., Wiss, K. & Rigoff, A-M. (toimittajat). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa – perusraportti kyselystä vuonna 2008. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Pörhölä, M. 2008. Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä – miten käy kiusatun ja kiusaajan vertaissuhteille? Teoksessa: Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.) Polarisoituva nuoruus?
- Sairasta Sakkia? – Ammattiin opiskelevien hyvinvointi 2005. [Verkkolähde]. SAKKI ry. [Viitattu 14.11.2010]. Saatavana: <http://www.sakkinet.fi/easydata/customers/sakki/files/tutkimukset/Hyvinvointitutkimus.pdf>
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS – Kustannus.
- Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS – kustannus.
- Shariff, S. 2008. Cyber – bullying. Issues and solutions for the school, the classroom and the home. London and New York: Routledge.
- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:19. Terveyden edistämisen laatusuositus. Helsinki.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Opetushallitus. 2009. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa. Perusraportti kyselystä vuonna 2008. Väyrynen, P., Saaristo, V., Wiss, K. & Rigoff, A-M (toimittajat). Helsinki; Edita Prima Oy.
- Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 - kansanterveysohjelmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:4. Helsinki.
- Tilus, P. 2004. Pelistä pois? Huolehtivan koulun haaste. Juva: PS – kustannus.
- Vehviläinen – Julkunen, K. 1997. Hoitotieteellisen tutkimuksen etiikka. Teoksessa: Paunonen, M. & Vehviläinen – Julkunen, K. (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva: WSOY.

Väyrynen, P. & Kalkkinen, P. 2009. Kurinpito ja ojentaminen. Teoksessa Väyrynen, P., Saaristo, V., Wiss, K. & Rigoff, A-M. (toimittajat). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa – peruseräraportti kyselystä vuonna 2008. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima Oy.

WHO. 2006. HBSC. Health behaviour in school aged children. Inequalities in young people's health. International report from the 2005/ 2006 survey. [Verkkolähde]. World health organization. Europe. [Viitattu 14.11.2010]. Saatavana: <http://www.euro.who.int/data/assets/pdf-file/0005/53852/E91416.pdf>